

Forsikring og kjønn

Hans Jacob Bull og Trine-Lise Wilhelmsen

6.1 Innledning

Det er et viktig prinsipp i norsk rett at diskriminering på grunn av kjønn er forbudt, se Grunnloven § 98 og likestillings- og diskrimineringsloven § 1 første ledd. Diskriminering vil si direkte eller indirekte forskjellsbehandling etter lovens §§ 7 og 8, med mindre forskjellsbehandlingen er lovlig etter lovens §§ 9, 10 og 11.

Kapitlet ser på utfordringer knyttet til dette prinsippet i forhold til forsikring. Forsikring er hos oss først og fremst et forhold mellom private parter, forsikringselskapet og forsikringskunden. Det er som utgangspunkt underlagt avtalefrihet, både med hensyn til om det skal inngås en forsikringsavtale og når det gjelder avtalens nærmere vilkår. Enkelt sagt innebærer forsikring en overføring av risiko fra kunden til selskapet, der kunden sikrer seg mot de økonomiske konsekvensene av at risikoen materialiserer seg. For å overta denne risikoen krever selskapet et vederlag – en premie. Ved hjelp av statistiske metoder kan selskapet beregne en gjennomsnittlig størrelse på premien, samtidig som beregningene gir mulighet for å differensiere premien i forhold til enkeltkunder eller en gruppe av kunder med utgangspunkt i faktorer som påvirker risikoen for denne kunden eller gruppen av kunder. Kjønn er en faktor som på gruppebasis kan påvirke risikoen i flere typer av forsikring. Særlig klare

eksempler er bilforsikring og ulike forsikringer knyttet til sykdom og død.

Kapitlet undersøker først (nedenfor 6.2) spørsmålet om et selskap kan bruke kjønn som begrunnelse for å avslå en anmodning om forsikring. Denne drøftelsen tar utgangspunkt i reglene om forsikringssselskapenes kontraheringsplikt etter forsikringsavtaleloven (fal.) §§ 3-10 og 12-12. Deretter (nedenfor 6.3) ser kapitlet nærmere på den diskusjonen som har vært rundt selskapets mulighet for å ta hensyn til kjønn ved beregning av forsikringspremie på utvalgte forsikringsområder. Kapitlet avsluttes med en kort oppsummering/konklusjon (nedenfor 6.4).

6.2 Kjønn og kontraheringsplikt¹

6.2.1 Siden forsikringsmarkedet hos oss er privat, står partene i utgangspunktet fritt til å bestemme om en forsikring skal tegnes. Samtidig har vi lovgivning som setter viktige rammer knyttet til inngåelse av og innholdet i en forsikringsavtale. Problemstillingen her er om et forsikringssselskap kan bruke kjønn som begrunnelse for å avslå å inngå en forsikringsavtale, det vil si hvorvidt selskapet har en kontraheringsplikt. Selskapets synspunkt måtte i så fall være at det knyttet seg særlige risikofaktorer til vedkommende kjønn på det relevante forsikringsområdet, og at selskapet derfor ikke ønsket å overta risikoen.

Frem til 2008 inneholdt ikke forsikringsavtaleloven av 1989 bestemmelser om kontraheringsplikt. Spørsmålet om lovfesting av en rett til forsikring var diskutert under lovarbeidet før loven ble vedtatt, men ble forkastet, siden usaklig nektelse av forsikring ikke hadde vært et reelt problem.² I tiden etter vedtagelsen la teori og nemndspraksis til grunn at det gjaldt et ulovfestet krav om at nektelse av forsikring måtte ha saklig

¹ Dette kapitlet bygger på Trine-Lise Wilhelmsen, «Forsikringssselskapenes kontraheringsplikt – nye regler eller keiserens nye klær», *Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett*, 2018 s. 7–36. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3378-2018-01-02>.

² Se NOU 1983: 56 *Lov om avtaler om personforsikring* s. 33; NOU 1987: 24 *Lov om avtaler om skadeforsikring (skadeforsikringsloven)* s. 27.

grunn.³ Fra 2004 var det en sterk økning i antallet avslag på anmodninger om forsikring. Fordi Justisdepartementet var skeptisk til om det kunne oppstilles et krav om saklig grunn uten hjemmel i lov, kom departementet i 2008 til at det var behov for lovregulering.⁴

Ved endring av loven 27. juni 2008 nr. 65⁵ ble det tilføyd likelydende bestemmelser om kontraheringsplikt i § 3-10 (skadeforsikring) og § 12-12 (personforsikring):⁶

§ 3-10. (avslag på forsikring)

Selskapet kan ikke uten saklig grunn nekte noen på vanlige vilkår en forsikring som selskapet ellers tilbyr allmennheten.

Forhold som medfører en særlig risiko, skal regnes som saklig grunn, forutsatt at det er en rimelig sammenheng mellom den særlige risikoen og avslaget. Andre særlige forhold utgjør saklig grunn når de medfører at avslaget ikke kan regnes som urimelig overfor den enkelte.

Forhold som det etter bestemmelse i eller i medhold av lov er forbudt å legge vekt på ved risikovurderinger i forsikring, kan ikke utgjøre saklig grunn. Det samme gjelder opplysninger som selskapet etter bestemmelse i eller i medhold av lov er avskåret fra å kreve fra forsikringstakeren eller den sikrede.

Forsikringssøkeren skal uten ugrunnet opphold underrettes skriftlig om avslaget og om begrunnelsen for det. Dette gjelder også ved muntlige henvendelser til selskapet. Begrunnelsen skal angi hvilke forhold som ligger til grunn for avslaget, herunder de individuelle risikovurderingene som eventuelt er foretatt. Det skal også redegjøres for eventuell praksis i selskapet, bransjenormer, lov eller forskrift, som innebærer at forsikringssøkeren etter en viss tid eller etter endrede forhold vil kunne søke den aktuelle forsikringen uten å få et tilsvarende avslag.

-
- 3 Se Trine-Lise Wilhelmsen, «Forsikringsselskaperens kontraheringsplikt», NFJP nr. 59 (1995) s. 57 og Hans Jacob Bull, *Forsikringsrett*, Universitetsforlaget 2008, s. 124 flg.
 - 4 Se Ot.prp. nr. 41 (2007–2008) s. 24, med henvisninger til en rekke avgjørelser fra Forsikringssskadenemnda.
 - 5 Det skjedde en mindre endring i bestemmelsene ved lovendring 17. juni 2016 nr. 29 (tilføydelse av nytt femte ledd).
 - 6 Bestemmelsene er nærmere drøftet i Wilhelmsen 2018, s. 7–36 med omfattende henvisninger til nemndspraksis.

Underretningen om avslag skal inneholde opplysninger om reglene for å bringe tvister om forsikringsavtalen inn for utenrettslige tvisteløsningsordninger, samt opplysning om tidsfristen i sjettede ledd.

En forsikrings søker som vil påberope seg at det foreligger en ulovlig forsikringsnektelse, må gi selskapet skriftlig melding om dette eller bringe saken inn for en klagenemnd som nevnt i femte ledd innen seks måneder etter at forsikrings søkeren mottok skriftlig underretning om avslaget.

6.2.2 Lovbestemmelsene tar i første ledd som utgangspunkt at et selskap ikke uten «saklig grunn» kan nekte noen forsikring «på vanlige vilkår», når selskapet ellers «tilbyr allmennheten» slik forsikring. Det er altså snakk om en partiell kontraheringsplikt. Siden bestemmelsene finnes både i lovens skadeforsikringsdel og personforsikringsdel, er alle typer av forsikringer i prinsippet omfattet.⁷

Første ledd avgrenser i realiteten virkeområdet for den partielle kontraheringsplikten. Siden plikten bare gjelder for forsikring som selskapet «ellers tilbyr allmennheten», kan ikke et selskap pålegges å tilby et forsikringsprodukt som selskapet ikke tilbyr generelt. Selskapet kan derfor fritt begrense hvilket markedssegment det vil operere i, ved for eksempel bare å tilby personforsikring eller bare forsikring til næringslivskunder.⁸ Forarbeidene går også et skritt videre, og forutsetter at «[d]ersom selskapet tilbyr forsikringer av en bestemt type bare til en bestemt krets, for eksempel til medlemmene av enkelte organisasjoner e.l., vil selskapet kunne fortsette med dette.»⁹ Selskapene ser dermed ut til å ha rett til å begrense sin kundegruppe,¹⁰ uten å komme i strid med loven. Dette reiser et vanskelig spørsmål i forhold til kjønn. Som vi skal se nedenfor, følger det av bestemmelsenes tredje ledd første punktum at kjønn som risikofaktor

7 Kollektive forsikringer, se fal. kap. 9 og 19, faller likevel utenfor bestemmelsenes virkefelt siden de bare tilbys til en bestemt krets, som for eksempel medlemmer av visse organisasjoner e.l., se Ot.prp. nr. 41 (2007–2008) s. 99. Det nærmere innhold av denne avgrensningen har imidlertid vært diskutert i praksis, se Wilhelmssen 2018, s. 15–16 med videre henvisninger.

8 Se Ot.prp. nr. 41 (2007–2008) s. 99.

9 Se Ot.prp. nr. 41 (2007–2008) s. 99.

10 Se Finansklagenemnda Person. Uttalelse, 6. mars 2013. FinKN-2013-109 [Lest i Lovdata Pro], der Finansklagenemnda la til grunn at et selskap hadde adgang til å begrense retten til å tegne reise-forsikring til personer under 75 år, med mindre vedkommende hadde sine øvrige forsikringer i selskapet.

ikke kan utgjøre en saklig grunn til å nekte forsikring. Problemet er imidlertid at den saklighetsvurderingen som tredje ledd – og for så vidt også annet ledd – gir anvisning på, først blir aktuell hvis loven i det hele tatt får anvendelse på vedkommende forsikring. Man må altså først avklare bestemmelsenes virkeområde, slik dette er angitt i første ledd, før man går videre til saklighetsvurderingen i annet og tredje ledd. Dermed skulle det tilsynelatende ikke være noe i veien for at en kvinnegruppe, der bare kvinner kan være medlemmer, tegner en kollektiv bilforsikring for på den måten å sikre seg lavere premie.¹¹

Uttrykket «vanlige vilkår» refererer først og fremst til de forsikringsvilkårene som selskapet normalt benytter for vedkommende produkt. Premieberegningen – og dermed også selskapenes alminnelige premiedifferensiering – er derimot som utgangspunkt ikke omfattet av bestemmelsene.¹² En kvinnelig forsikringstaker kan følgelig ikke med hjemmel i forsikringsavtalelovens bestemmelser kreve at premien på hennes sykeforsikring skal fastsettes etter de samme prinsipper som gjelder for sykeforsikring for menn i sammenlignbar alder og yrke. Selskapenes premieberegning er regulert i forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.), i dag § 3-3 femte ledd og § 7-5 fjerde ledd,¹³ med den følge at den «i utgangspunktet faller utenfor anvendelsesområdet for de reglene som foreslås i § 3-10».¹⁴

6.2.3 Fal. § 3-10 og § 12-12 annet og tredje ledd er bygget opp slik at annet ledd angir hvilke forhold som skal anses å utgjøre saklig grunn for forsikringsnektelse, mens tredje ledd fastslår hvilke forhold som ikke kan utgjøre saklig grunn. For vårt formål er det først og fremst tredje ledd som er av interesse. Her fremgår det av første punktum at forhold som det etter annen lovgivning vil være forbudt å legge vekt på ved

11 Så vidt vi forstår er det statistisk grunnlag for at menn – iallfall yngre menn – utgjør en større risiko enn kvinner som bilførere, noe som kunne tilsi at de skal betale en høyere premie for sin motorvognforsikring.

12 Se Ot.prp. nr. 41 (2007–2008) s. 98.

13 Se om disse bestemmelsene nedenfor i avsnitt 6.3.2.

14 Men se Ot.prp. nr. 41 (2007–2008) s. 35, der departementet fremhever at såfremt selskapet setter «umulige vilkår, for eksempel en urimelig høy premie» for å omgå reglene om krav til saklig grunn, er det «hensiktsmessig at forsikringsavtalelovens regler om forsikringsnektelse gjelder i tillegg til» forsikringsvirksomhetslovens regler «for å unngå omgåelser av reglene om forsikringsnektelse».

risikovurderingen, ikke kan utgjøre saklig grunn. Forarbeidene viser at dette først og fremst er ment som en henvisning til personvern- og diskrimineringslovgivningen.¹⁵ Rent praktisk betyr dette i vår sammenheng at et forsikringselskap ikke kan nekte en person forsikring basert på kjønn som risikofaktor.

6.2.4 Konklusjonen er dermed at nektelse av forsikring basert på kjønn ikke er tillatt, samtidig som dette i praksis neppe har vært et stort problem. Slik reglene i fal. § 3-10 og § 12-12, begges første ledd, er forklart i forarbeidene, ser det imidlertid ut til at det vil være mulig for et forsikringselskap å utvikle forsikringsprodukter som omgår reglene og sikrer personer av det ene eller annet kjønn eksklusiv tilgang til produktet. Selv om problemstillingen trolig er hypotetisk, iallfall for selskaper baserte i Norge, er det litt overraskende at det tilsynelatende er så enkelt å omgå en ny lovbestemmelse.

6.3 Kjønn og fastsettelse av premietariffer, premier og ytelser

6.3.1 Som vi så under punkt 6.2, sikrer reglene i fal. § 3-10 og § 12-12 om kontraheringsplikt mot at selskapene avslår å tegne forsikring på et ikke-saklig grunnlag. Selskapenes premiefastsettelse og den ytelsen selskapene eventuelt blir ansvarlig for, er derimot ikke omfattet av disse bestemmelsene. Dette fastlegges gjennom statistiske beregninger innenfor de rammer som er fastsatt i bestemmelser i forsikringsvirksomhetsloven. For å unngå såkalt antiseleksjon vil selskapene dessuten normalt differensiere premien i forhold til faktorer som påvirker risikoen. Det innebærer at en forsikringskunde kan risikere å bli møtt med en premie som overstiger det andre skal betale.¹⁶

15 Se Ot.prp. nr. 41 (2007–2008) s. 100, jf. s. 49–50, der departementet peker på at det ikke er kjent med at forsikringsnektelser som innebærer ulovlig diskriminering har forekommet i praksis.

16 Selskapet kan imidlertid ikke omgå bestemmelsene i fal. § 3-10 og § 12-12 ved å tilby en forsikring med en vesentlig høyere premie enn det som står i et rimelig forhold til den risiko selskapet overtar, se for så vidt forsvl. § 3-3 femte ledd og § 7-5 fjerde ledd.

Problemstillingen her er om og eventuelt i hvilken utstrekning et forsikringselskap kan bruke kjønn som en faktor ved beregning av forsikringspremie. I en del forsikringsbransjer har statistisk erfaring vist at det er klare forskjeller mellom kjønnene når det gjelder risikoen for om eller når et forsikringstilfelle vil inntreffe. Slik statistikk foreligger for forskjellige livsforsikringsprodukter, herunder pensjonsforsikring, men også for skadeforsikringer som sykeforsikring og bilforsikring.¹⁷ For slike produkter kan metoden for å beregne premie komme i konflikt med hensynet til likebehandling mellom kjønnene.

6.3.2 Innledningsvis er det nødvendig å gi en kortfattet fremstilling av de alminnelige prinsippene som gjelder for premieberegning. Siden forsikring er overføring av risiko mot et vederlag, blir et sentralt spørsmål hva risiko egentlig innebærer. Et vanlig mål på risiko er varians, eller spredning mellom mulige utfall i en sannsynlighetsfordeling. Er for eksempel sannsynligheten for brann 0,01 prosent per hus per år, og hver brann gjennomsnittlig forårsaker skade for kr. 500 000, får man en sannsynlighetsfordeling med 0,01 prosent sannsynlighet for et tap på kr. 500 000 per hus per år, og 99,99 prosent sannsynlighet for et tap på 0. Den enkelte huseier står altså overfor en sannsynlighet på 99,99 prosent for intet tap overhodet og 0,01 prosent for et tap på kr. 500 000, som igjen betyr et gjennomsnittlig eller forventet tap på kr. 50. For en gruppe som består av en million huseiere vil antall branner per år utgjøre omkring 100, med et samlet tap på kr. 50 millioner. Betaler hver av disse huseierne en premie til forsikringsselskapet på kr. 50, betyr det at de «bytter» en liten sannsynlighet for å lide et stort tap med et lite, men sikkert tap, nemlig den årlige forsikringspremien.

Kjernen i forsikring som ytelse ligger følgelig i selskapets mulighet for risikoutjevning og risikospredning over et større kollektiv. Det neste spørsmålet er hvordan man skal avgrense de gruppene premien skal beregnes i forhold til. Prinsippene om risikospredning og risikoutjevning

17 Se definisjonene av livsforsikring og skadeforsikring i henholdsvis forsvl. § 3-1 og § 7-1. Disse definisjonene er andre enn de vi finner i forsikringsavtaleloven, som snakker om henholdsvis personforsikring og skadeforsikring, og der personforsikring i tillegg til livsforsikring omfatter bransjer som ulykkesforsikring og sykeforsikring.

sier nemlig bare at det er nødvendig med en gruppe av en viss størrelse, og ikke hvordan gruppen skal avgrenses. Tar vi bilforsikring som eksempel, viser statistisk erfaring at gjennomsnittlig risiko for bilskader blant mannlige bileiere er betydelig høyere enn for kvinnelige. Tenker vi oss at denne risikoen utgjør 40 for menn, 10 for kvinner og 25 for hele gruppen, vil en mann «tjene» 15 på å tegne forsikring, mens en kvinne vil tape 10. Kvinner kan i så fall finne at dette ikke «lønner seg» – de betaler en for høy premie i forhold til den risikoen deres bilkjøring innebærer – og enten unnlate å tegne forsikring, eller forsikre i et annet selskap som tar høyde for kjønnsforskjellene. Ved frafall av lavrisikokunder vil selskapet måtte øke premien for de kundene som blir igjen, som igjen vil kunne medføre at ytterligere kunder faller fra. Selskapet kommer altså inn i en spiral med stadig lekkasje av kunder med lav risiko, premieøkning og ytterligere frafall av kunder. Problemet kalles antiseleksjon eller skjevt utvalg, og kan i verste fall føre til at hele forsikringsproduktet må avvikles.

I et privat forsikringsmarked som vårt, bygget på avtalefrihet, kan antiseleksjonsproblemet reduseres dersom alle selskapene underlegges et felles regelverk, knyttet til for eksempel bruk av kjønn som premiefaktor. Tilsvarende vil gjelde dersom det er mulig å etablere alternative faktorer som fanger opp (mye av) den forskjellen i risiko som kjønn representerer.

6.3.3 Utgangspunktet i lov 10. juni 2005 nr. 44 om forsikringsvirksomhet¹⁸ er at

[f]oretaket skal ved utformingen av premietariffene og ved fastsettelse av premien sørge for at

- a) foretakets premier vil stå i rimelig forhold til den risiko som overtas og de tjenester som ytes,
- b) foretakets premier vil være tilstrekkelige til å gi sikkerhet for at forpliktelsene etter inngåtte forsikringer blir oppfylt, og vil være betryggende ut fra foretakets økonomi,

¹⁸ Loven het frem til lovendring 4. oktober 2015 nr. 17 lov om forsikringselskaper, pensjonsforetak og deres virksomhet mv. (forsikringsvirksomhetsloven).

- c) det ikke vil skje urimelig forskjellsbehandling mellom produkter, produktkombinasjoner eller kundegrupper.¹⁹

Siden statistisk erfaring viser at kjønn kan være en viktig risikofaktor i enkelte bransjer, og selskapets premie etter bestemmelsens bokstav a skal «stå i rimelig forhold til den risiko som overtas», tilsier det at kjønn kan og skal tas hensyn til ved premieberegningen. Likestillings- og diskrimineringsloven²⁰ § 6 inneholder imidlertid et forbud mot direkte og indirekte forskjellsbehandling av kvinner og menn. Bestemmelsen er helt generell og kommer til anvendelse for salg og tilbud av enhver vare eller tjeneste. Spørsmålet er dermed om og i tilfelle hvordan disse prinsippene skal anvendes ved premieberegning i forsikring.

6.3.4 Likestillingsombudet behandlet i henholdsvis 2000 og 2004 to saker om disse spørsmålene. I den første, som gjaldt pensjonsforsikring i arbeidsforhold, kom ombudet til at selskapene i livsforsikring hadde anledning til å legge vekt på påviselige forskjeller mellom kjønnene, selv om det medførte ulike premier for kvinner og menn.²¹ I den andre, som gjaldt bilforsikring og sykeforsikring, kom ombudet til at bruk av kjønn som faktor ved beregning av forsikringspremie var i strid med likestillingsloven.²² Denne avgjørelsen ble brakt inn for Klagenemnda for likestilling, som under dissens (4–3) kom til samme resultat,²³ og påla selskapene å bringe den diskriminerende praksis til opphør i løpet av en to års periode.²⁴ Det fremgår av begrunnelsen i begge saker at ombudet/Klagenemnda ikke betvilte det statistiske grunnlaget for

19 Sitatet her er fra fjerde ledd i § 7-5 Premietariffer, som står i Kapittel 7. Skadeforsikring. En tilnærmet tilsvarende formulering finner vi i femte ledd i § 3-3 Pristariffer, som står i Kapittel 3. Kollektiv og individuell livsforsikring. Prinsippene gjelder dermed i alle typer av forsikring.

20 Lov 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven), jf. tidligere lov 9. juni 1978 nr. 45 om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven) § 3.

21 Likestillingsombudet. *Avgjørelse i sak 1999/091*. [Lest i arkiv klagesaker 1996–2015 på www.ldo.no]. Forutsetningen var at det er statistisk grunnlag for differensieringen og at det tas hensyn til kjønnsforskjeller konsekvent.

22 Likestillingsombudet. *Avgjørelse i sak 2002/089*. [Lest i arkiv klagesaker 1996–2015 på www.ldo.no].

23 Klagenemnda for likestilling. *Vedtak i sak nr. 1/2004*. [Lest på www.klagenemndssekretariatet.no]. Klagenemnda understreket at den ikke tok stilling til hva situasjonen var i pensjonsforsikring.

24 Avgjørelsen ble kritisert av Trine-Lise Wilhelmsen, se hennes artikkel «Kjønn som faktor ved beregning av forsikringspremie – forholdet mellom forsikringsvirksomhetsloven og likestillingsloven», *Tidsskrift for Erstatningsrett*, 2005 s. 123–156. DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9545-2005-02-03>.

premieforskjellen. I 2004-saken pekte imidlertid ombudet/Klagenemnda på at statistikken ikke ga et tilstrekkelig saklig og relevant argument for forskjellsbehandlingen, uten å gå nærmere inn på forskjellen mellom de to sakene.

6.3.5 13. desember 2004 vedtok EU Rådskonferansen 2004/113/EF, som forbyr forskjellsbehandling av kvinner og menn ved «access to and supply of goods and services».²⁵ Art. 3 nr. 4 inneholder et generelt unntak «for matters of employment and occupation».²⁶ Direktivet omfatter forsikring og lignende ytelser, men inneholder i art. 5 «Actuarial factors» visse presiseringer og klargjøringer av det generelle prinsippet for så vidt angår forsikring. Første ledd fastslår at «the use of sex as a factor in the calculation of premiums and benefits for the purposes of insurance and related financial services shall not result in differences in individuals' premiums and benefits». Fra dette var det et unntak i annet ledd, som tillot medlemsstatene å bestemme at kjønn skulle kunne benyttes som beregningsfaktor, såfremt det kunne dokumenteres ved relevante og nøyaktige aktuariemessige (forsikringsmatematiske) og statistiske data at kjønn er en bestemmende faktor ved vurderingen av forsikringsrisikoen.

6.3.6 Rådskonferansen 2004/113/EF ble etter en viss tvil ansett som EØS-relevant av EØS-statene. Hos oss la Finansdepartementet, med utgangspunkt i Likestillingsombudets avgjørelse i 2000, til grunn at «[n]orsk rett antas å være i samsvar med kravene i unntaksbestemmelsen» i art. 5 annet ledd for så vidt angikk livsforsikring.²⁷ For å sikre at det ikke var tvil om at bruk av kjønn som beregningsfaktor i livsforsikring fortsatt skulle være tillatt, foreslo departementet en eksplisitt bestemmelse i forsikringsvirksomhetsloven om dette. Bestemmelsen ble ved lovendring

25 Council Directive 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services (likestillingsdirektivet). Et utkast til direktivet var kjent for Klagenemnda for likestilling da den fattet sitt vedtak i sak nr. 1/2004, se Klagenemnda for likestilling (21. januar 2004).

26 For slike forhold gjelder et eget direktiv, Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast). Se om dette direktivet nedenfor under avsnitt 6.3.9.

27 Prop. 84 L (2009–2010) om endringer i lov om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner (finansieringsvirksomhetsloven) mv. og enkelte andre lover (samleproposisjon) s. 90.

4. juni 2010 nr. 20 plassert i kapittel 9. Kollektiv og individuell livsforsikring som § 9-3 a,²⁸ og hadde følgende ordlyd:

Selskapet kan anvende kjønn som faktor ved beregning av pris for dekning av risiko knyttet til person og ved beregning av premier og ytelser dersom kjønn er en bestemmende faktor ved beregningen av risiko, og dette er basert på relevante og nøyaktige aktuariemessige og statistiske data.

Departementet presiserte samtidig at «[d]agens forbud mot å bruke kjønn som faktor ved beregning av premie i skade- og sykeforsikring, berøres ikke av endringsforslaget».²⁹ For disse forsikringstypene gjaldt altså fortsatt Klagenemndas vedtak fra 2004, med den følge at kjønn ikke kunne brukes som faktor ved beregning av premie i disse forsikringstypene.

6.3.7 Problemene var imidlertid ikke løst med dette. I en avgjørelse fra 1. mars 2011 konkluderte nemlig EU-domstolen med at unntaksbestemmelsen i direktivets art. 5 annet ledd var ugyldig med virkning fra 21. desember 2012.³⁰ En bestemmelse som ga medlemstatene mulighet til å opprettholde et varig unntak fra regelen om ikke-kjønnsrelaterede premier og ytelser, var i strid med formålet i direktiv 2004/113/EF om likebehandling av kvinner og menn, og uforenlig med Den europeiske unions charter om grunnleggende rettigheter artikkel 21 og 23. Bestemmelsen var derfor ugyldig etter utløpet av en passende overgangsperiode, som ble fastsatt å vare frem til 21. desember 2012.

6.3.8 EU-domstolens avgjørelser er formelt ikke bindende for Norge. Den norske lovgiveren var derfor ikke forpliktet til å innrette seg etter dommen. Samtidig var direktivet tatt inn i EØS-avtalen. Det var klart

28 Det var en naturlig plassering, siden lovens Kapittel 9. Kollektiv og individuell livsforsikring den gang hadde en bestemmelse i § 9-3 som tilsvarte § 3-3 i den någjeldende forsikringsvirksomhetsloven, se om denne teksten ovenfor i avsnitt 6.3.3. Som nevnt i note 33 nedenfor, ble § 9-3 a i 2015 flyttet til ny § 3-4.

29 Forbudet kom ikke til uttrykk i lovteksten. Dette gjaldt tilsvarende da forsikringsvirksomhetslovens regler om skadeforsikring ble endret senere i 2010, se lovendring 17. desember 2010 nr. 84. Forarbeidene (Prop. 134 L (2009–2010) s. 63) peker på at loven gir mulighet for forskjellig premie overfor bl.a. ulike kundegrupper, basert på aktuarberegninger eller risikostatistikk, men forutsetter samtidig at annen lovgivning kan inneholde diskrimineringsforbud som er til hinder for ulik premie mellom kundegrupper, selv om aktuarberegninger og statistikk viser at de representerer forskjellig risiko.

30 Sak C-236/09, *Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL m.fl. mot Conseil des Ministres*, EU:C:2011:100.

at EU-domstolens tolkning av et slikt direktiv, som forutsetningsvis skal tolkes likt i EU og i EØS-området, ville være retningsgivende også for vår tolkning av direktivet. Finansdepartementet la derfor «etter en helhetsvurdering» til grunn at norsk rett burde endres som følge av EU-domstolens avgjørelse.³¹ Departementet ba Finanstilsynet om å utarbeide forslag til nødvendige lovendringer, slik at livsforsikringsselskapene ble pålagt å benytte kjønnsnøytrale premier og ytelser for individuelle, private livsforsikringskontrakter utenfor arbeidsforhold, i tråd med EU-domstolens avgjørelse. Finanstilsynets høringsnotat, med forslag til lovendring, fikk i det vesentlige støtte av høringsinstansene, herunder Likestillings- og diskrimineringsombudet.³² Departementet fremmet forslag i tråd med Finanstilsynets forslag. Ved lovendring 20. juni 2014 nr. 29 ble et nytt annet punktum føyet til daværende § 9-3 a:³³

Ved avtaler om private og frivillige forsikringer utenfor arbeidsforhold skal anvendelse av kjønn som faktor ved beregningen ikke føre til forskjeller i forsikringstakeres premier og ytelser.

Sett i sammenheng med bestemmelsens første punktum var dermed plikten til kjønnsnøytrale premier i livsforsikring begrenset til «private og frivillige forsikringer utenfor arbeidsforhold». Dette uttrykket omfattet i henhold til proposisjonen³⁴ individuelle livsforsikringskontrakter innen hovedgruppene kapitalforsikringer og rente- og pensjonsforsikringer. Kapitalforsikringene gir en engangsutbetaling ved død eller uførhet. For dødsrisikoforsikringer betalte menn tidligere en høyere premie enn kvinner (høyere dødshyppighet i relevant tidsperiode), mens situasjonen var motsatt for uførhetsforsikringer (flere kvinner blir uføre).³⁵

31 Prop. 87 L (2013–2014) Endringer i børsloven og verdipapirhandeloven mv. og lov om kredittvurderingsbyråer s. 58.

32 Se Prop. 87 L (2013–2014) Endringer i børsloven og verdipapirhandeloven mv. og lov om kredittvurderingsbyråer s. 60–61. Ombudet tok imidlertid opp igjen spørsmålet om å få utredet «kjønnsnøytrale premietariffer, premier og ytelser også for forsikringer som springer ut av arbeidsforhold», se om dette avsnitt 6.3.13 nedenfor.

33 Bestemmelsen i § 9-3 a ble ved lovendring i 2015 flyttet til ny § 3-4, med samme innhold og formuleringer som tidligere, se lov 10. april 2015 nr. 17 om finansforetak og finanskonsern § 23-3.

34 Se Prop. 87 L (2013–2014) Endringer i børsloven og verdipapirhandeloven mv. og lov om kredittvurderingsbyråer s. 61.

35 Se Finanstilsynets beregninger inntatt i Prop. 87 L (2013–2014) Endringer i børsloven og verdipapirhandeloven mv. og lov om kredittvurderingsbyråer s. 100.

Kjønnsnøytrale premier vil dermed kunne bety at dødsrisikoforsikringer blir dyrere for kvinner, mens uførhetsforsikringer blir rimeligere. Rente- og pensjonsforsikringer karakteriseres ved at ytelser under forsikringene betales ut så lenge forsikringstaker lever eller til et avtalt tidspunkt. For rente- og pensjonsforsikringer betalte kvinner en høyere premie enn menn (lenger levealder og dermed lenger utbetalingsperiode).³⁶ Kjønnsnøytrale premier vil dermed kunne bety at rente- og pensjonsforsikringer blir billigere for kvinner.

Gruppen kapitalforsikringer omfattet også kollektive gruppelivsforsikringer, herunder foreningsgruppeliv utenfor arbeidsforhold. Slike forsikringer tegnes gjerne av en forening eller en yrkesorganisasjon og karakteriseres ved at medlemmet selv både bestemmer om han eller hun vil slutte seg til avtalen og betaler premien.

6.3.9 For kollektive forsikringer i arbeidsforhold gjaldt fortsatt regelen i daværende § 9-3 a første punktum, med rett for selskapet til å bruke kjønn som faktor ved beregning av premier, såfremt vilkårene om relevante og nøyaktige aktuarmessige og statistiske data var oppfylt. Dette var i god overensstemmelse med den relevante EU-lovgivningen på området, se direktivet nevnt i note 26,³⁷ som i art. 9 første ledd bokstav h fastslår at det ikke vil være i strid med direktivet å fastsette ulikt nivå på forsikringsytelser til kvinner og menn i arbeidslivsrelaterte forsikringer, såfremt dette kan rettfærdiggjøres gjennom aktuarmessige beregninger.³⁸

36 Se henvisning i note 35.

37 Bakgrunnen for direktivet var et behov for å endre en rekke tidligere direktiver på området og innarbeide dommer fra EU-domstolen. Klarhetshensyn tilsa da at de viktigste reglene på området ble samlet i én tekst, se direktivets fortale punkt 1 for begrunnelsen og for en oversikt over de tidligere direktivene.

38 Se EU-kommisjonens retningslinjer 13. januar 2012 (ref. 2012/C 11/01) om anvendelsen av direktiv 2004/113/EF i lys av Test Achats-dommen (sak C-236/09, EU:C:2011:100), der punkt 2.4 Insurance and occupational pensions avsnitt 23 fastslår: «... The Commission considers that the Test-Achats ruling has no legal implications for this provision [Art. 9 første ledd bokstav h i direktiv 2006/54/EF, vår tilføyelse], which applies in the different and clearly separable context of occupational pensions ... Indeed, under Article 9(1) (h) of Directive 2006/54/EC, the setting of different benefits for men and women is not considered discriminatory when justified by actuarial data.»

Diskusjonen knyttet til de nye pensjonslovene og forsvl. § 9-3a

6.3.10 I sin avgjørelse fra 2000,³⁹ der Likestillingsombudet godtok bruk av kjønn som beregningsfaktor ved premiefastsettelsen i pensjonsforsikring, kom ombudet samtidig med kritikk av forsikringsbransjens praksis, særlig når det gjaldt kollektive pensjonsordninger i arbeidsforhold. Det ble påpekt at «hvis man presenteres for ulike premier, kan dette lettere gi arbeidsgiver et økonomisk motiv for å ansette menn fremfor kvinner». Avgjørelsen gikk inn i en løpende diskusjon om kjønn som beregningsfaktor ved premiefastsettelse i pensjonsforsikring, knyttet til den større omleggingen av alderspensjonssystemene, herunder de private pensjonsordningene, som ble diskutert og gjennomført på 1990-/2000-tallet.

6.3.11 Etter vedtagelsen av lov 24. mars 2000 nr. 16 om foretakspensjon (foretakspensjonsloven) og lov 24. november 2000 nr. 81 om innskuddspensjon i arbeidsforhold (innskuddspensjonsloven),⁴⁰ ble det i desember 2000 nedsatt et eget utvalg, det såkalte Kvidal-utvalget. Utvalget skulle gjennomgå metodene for fastsettelse av forsikringspremie i livsforsikring i privat sektor og belyse hvordan medlemmenes kjønn vil eller kan påvirke innbetalingene til og/eller ytelsene fra ordningene. Utfordringen var at statistikk viste at kvinner både hadde høyere forventet levealder enn menn, men også større sannsynlighet for uførhet. I sin utredning la utvalget til grunn:⁴¹

- (a) at en pensjonsmessig likebehandling av de to kjønn innebærer ordninger hvor de årlige innbetalinger og de årlige utbetalinger er like for de to kjønn, og
- (b) at ordninger hvor ulike årlige innbetalinger gir like årlige utbetalinger er mer akseptabelt ut fra likestillingshensyn enn

³⁹ Se note 21.

⁴⁰ Denne lovgivningen hadde sin bakgrunn i NOU 1994: 6 *Private pensjonsordninger*, der det såkalte Hylland-utvalget foreslo en ordning som ga adgang til innskuddsbasert tjenstepensjon med skattefordel, og der arbeidsgivers pensjonsforpliktelse overfor sine arbeidstakere ble oppfylt ved innskudd av definerte beløp på det enkelte medlems pensjonskonto. Med bakgrunn i innstillingen drøftet regjeringen og Stortinget i de påfølgende år diverse innspill til hensiktsmessigheten av en slik ordning og hvilke hovedelementer den i så fall skulle omfatte.

⁴¹ NOU 2001: 27 *Om kjønnsnøytralitet i pensjonsordninger i privat sektor*.

- (c) ordninger med like årlige innbetalinger og ulike årlige utbetalinger for de to kjønn.

Utvalget konkluderte med at full likebehandling bare kunne sikres ved en felles premietariff for kvinner og menn. Dette ville forutsette en premieutjevningsordning eller en risikopool på enten foretaksnivå (den enkelte arbeidsgiver), selskapsnivå (det enkelte forsikringsselskap) eller bransjenivå (alle forsikringsselskaper innenfor vedkommende bransje). Utvalget pekte på at kompleksiteten, de økonomiske kostnadene og de administrative ulempene som ville være følgen av en kjønnsnøytral premietariff måtte ansees som betydelige. Utvalget gikk derfor inn for en ordning der arbeidsgiver i innskuddsbaserte pensjonsordninger heller skulle pålegges en plikt til å foreta høyere innskudd for kvinnelige enn for mannlige arbeidstakere for å sikre at årlig pensjon ble uavhengig av kjønn.⁴²

Både Finansdepartementet⁴³ og finanskomiteen⁴⁴ i Stortinget sluttet seg til de synspunkter og forslag som flertallet i utvalget hadde kommet med.⁴⁵ Samtidig ba komiteens flertall⁴⁶ regjeringen om å komme tilbake med forslag om nye regler for forsikringsvirksomhet, som «opner for ein generell rett til å tilby tenestepensjonsordningar med kjønns- og aldersnøytrale premiar, både i privat og offentlig sektor».

6.3.12 I 2013 fremmet Finansdepartementet proposisjon om tjenestepensjonslov.⁴⁷ Loven inneholder et rammeverk for avtaler om pensjons-

42 Medlemmet fra LO i utvalget dissenterte på dette punktet, men sluttet seg til flertallet subsidiært. Det er grunn til å merke seg at likestillingsombudet som medlem av utvalget ikke dissenterte eller kom med noen særuttalelse.

43 Ot.prp. nr. 100 (2001–2002). Departementet uttalte at det delte utvalgets syn på «at de generelle ulempene vedrørende kjønnsnøytrale premietariffer tilsier at slike tariffer ikke legges til grunn i de innskuddsbaserte eller ytelsesbaserte ordningene» (s. 37).

44 Innst. O. nr. 9 (2002–2003). Senterpartiets medlem i komiteen dissenterte imidlertid, og pekte på at det etter hans mening var en betydelig fare for utstøting av kvinnelige arbeidstakere ved høyere pensjonspremier for kvinner enn for menn. Han fremmet forslag om å be regjeringen om snarest å legge frem en ny utredning som ville gi grunnlag for å lovfeste kjønnsnøytrale pensjonspremier og pålegge livsforsikringsselskap å tilby en forsikringsordning som sikrer dette.

45 Se lovendring 13. desember 2002 nr. 75 til innskuddspensjonsloven.

46 Flertallet besto av medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, med subsidiær tilslutning fra medlemmet fra Senterpartiet.

47 Se Prop. 199 L (2012–2013) om lov om tjenestepensjon (tjenestepensjonsloven). Loven ble vedtatt senere samme år, som lov 13. desember 2013 nr. 106 om tjenestepensjon (tjenestepensjonsloven).

ordning mellom foretak mv. med arbeidstakere i sin tjeneste på den ene side og et forsikringsselskap eller en pensjonskasse på den annen, med det formål å sikre arbeidstakere og deres nærmeste alderspensjon i tillegg til ytelser fra folketrygden. Et viktig spørsmål ved utformingen av reglene var om og i tilfelle hvordan det skulle tas hensyn til den vesentlige forskjell i levealder mellom menn og kvinner. Her hadde Banklovkommissjonen og Finanstilsynet kommet med hvert sitt forslag. Blant høringsinstansene var det betydelig uenighet. Likestillingsombudet mente at det måtte vurderes om «det er saklig å anvende kjønn som avgjørende faktor ved premieberegning og utbetaling, når andre faktorer også spiller en viktig rolle for levealdersrisiko». Målet måtte være å utrede en modell for håndtering av levealdersrisiko som tok høyde for slike faktorer, «slik at man ikke innfører en ordning for kollektive tjenstepensjoner som har en kjønnskjev effekt».⁴⁸

I sin vurdering la Finansdepartementet til grunn at «[k]vinner mellom 60 og 70 år har 15–20 prosent lengre forventet gjenstående levealder enn menn på samme alder». Skulle det utbetales like årlige pensjonsytelser til både kvinner og menn, ville dette måtte tilsi høyere pensjonsinnskudd for kvinner enn for menn. Dette ville i så fall være en videreføring av gjeldende system,⁴⁹ og dessuten være i tråd med Kvidal-utvalgets tilrådninger, som departementet og et flertall i Stortinget tidligere hadde sluttet seg til.⁵⁰ En mulig motforestilling kunne være at arbeidsgivere heller ville ansette menn enn kvinner, fordi – alt annet likt – pensjonskostnaden ville være høyere for kvinner.⁵¹ Erfaring fra eksisterende ordninger talte imidlertid ikke for at dette utgjorde et problem.⁵² Når det gjaldt Likestillingsombudets ønske om å få utredet om andre faktorer enn

48 Prop. 199 L (2012–2013) om lov om tjenstepensjon (tjenstepensjonsloven) s. 44 for begge sitater.

49 Departementet viste her til gjeldende rett og praksis for ytelsesordninger og for innskuddsordninger som skulle konverteres til pensjonsforsikring, og til prinsippet i gjeldende rett om at forsikringsselskapene skal kreve inn premier som er rimelige og betryggende ut fra den risikoen de tar på seg.

50 Se NOU 2001: 27 *Om kjønnsnøytralitet i pensjonsordninger i privat sektor*, Ot.prp. nr. 100 (2001–2002) og Innst. O. nr. 9 (2002–2003).

51 Forskjellen var anslått til 90 kroner i måneden for relativt lavtlønnede i minimumsordninger og i overkant av 2000 kroner i måneden for høytlønnede i maksimumsordninger.

52 Prop. 199 L (2012–2013) om lov om tjenstepensjon (tjenstepensjonsloven) s. 46–47.

kjønn kunne brukes til premietarifiering som et alternativ til å ha ulik premie for kvinner og menn, var Finansdepartementet negativt, under henvisning til en uttalelse innhentet fra Finanstilsynet.⁵³ Slike andre faktorer, som bosted, utdanning, yrkesbakgrunn og inntekt, kunne ikke erstatte kjønn som «risikodifferensierende» faktor. I tillegg kom at slike faktorer ville kunne endre seg over tid for det enkelte individ, og skape store utfordringer i tariffingen.⁵⁴ Stortingets finanskomité sluttet seg til Finansdepartementets vurderinger og forslag, uten spesielt å gå inn på likestillingsaspektet.⁵⁵

6.3.13 Likestillings- og diskrimineringsombudet gjorde et nytt fremstøt for kjønnsnøytrale premietariffer, premier og ytelser for forsikringer som springer ut av arbeidsforhold i høringsrunden knyttet til forslaget om nytt annet punktum i daværende forsvl. § 9-3 a.⁵⁶ Ombudet pekte på at Norge ikke var forpliktet til å benytte adgangen i EU-direktivene til å tillate kjønnsdifferensierte premier mv. i slike forsikringer, og at EU-kommisjonen hadde basert løsningen i Rådskommisjonsdirektiv 2004/113/EF på «flere undersøkelser som viste at andre forhold enn kjønn hadde større betydning for forsikringsrisiko».⁵⁷

Finansdepartementet valgte å gi Ombudets forslag en relativt omfattende behandling i proposisjonen.⁵⁸ Departementet minnet først om at spørsmålet om kjønnsnøytrale premier i private kollektive tjenestepensjonsordninger ble drøftet ved vedtagelsen av den nye tjenestepensjonsloven. Departementet og Stortinget var den gang enige om å videreføre løsningen med kjønnsdifferensierte premier i slike forsikringer for å ta hensyn til ulik forventet levealder for kvinner og menn. Samtidig pekte departementet på at det var varslet i proposisjonen til tjenestepensjonsloven at «[k]onsekvensene av reglene om at det betales inn høyere pensjonsinnskudd og bygges opp en større pensjonsbeholdning for kvinner

53 Se nærmere om denne i note 61.

54 Prop. 199 L (2012–2013) om lov om tjenestepensjon (tjenestepensjonsloven) s. 48.

55 Innst. 35 L (2013–2014).

56 Se fremstillingen foran ved note 34, knyttet til Prop. 87 L (2013–2014) Endringer i børsloven og verdipapirhandeloven mv. og lov om kredittvurderingsbyråer.

57 Prop. 87 L (2013–2014) Endringer i børsloven og verdipapirhandeloven mv. og lov om kredittvurderingsbyråer s. 60–61.

58 Prop. 87 L (2013–2014) Endringer i børsloven og verdipapirhandeloven mv. og lov om kredittvurderingsbyråer s. 62–63.

enn for menn skal utredes som del av en videre vurdering av de økonomiske og administrative virkningene av å tilpasse de private tjenestepensjonsordningene til pensjonsreformen». «De likestillingsmessige aspektene ved regelverket skal vurderes opp mot våre internasjonale forpliktelser på dette området.»⁵⁹ Departementet tok dessuten et nokså kraftig oppgjør med synet om at andre faktorer enn kjønn kunne være relevante som risikofaktorer. Det «er viktige forskjeller mellom kollektive tjenestepensjonsordninger og individuelle forsikringer». I motsetning til i de individuelle forsikringene skjer det ingen individuell helsevurdering av de ansatte før avtale inngås. Faktorer som bosted, utdanning, yrkesbakgrunn og inntekter kan endre seg over tid. Dette er forhold som det kan tas hensyn til i individuelle forsikringer, men som det vil være svært vanskelig å nyttiggjøre seg i premietarifferingen i kollektiv tjenestepensjonsforsikring. Departementet viste her til det som var uttalt i proposisjonen til ny tjenestepensjonslov,⁶⁰ der departementet støttet seg tungt på en uttalelse fra Finanstilsynet om at andre faktorer ikke kunne erstatte kjønn.⁶¹

Oppsummering

6.3.14 Vi kan etter dette oppsummere dagens stilling til kjønnsnøytrale premietariffer, premier og ytelser i forsikring slik:

- a. I skadeforsikring⁶² er det ikke tillatt å bruke kjønn som faktor ved fastsettelse av premietariffer, premier eller ytelser. Forbudet er ikke kommet til uttrykk i lovteksten i forsvl. § 7-5, men er fastslått i

59 Det ser ikke ut til at noe av dette er gjennomført. Finanstilsynet, som ville ha vært det naturlige organ for å utføre slike utredninger, er ikke blitt bedt om å gjøre det. Meddelelse fra Trond Brun-Gulbrandsen, Finanstilsynet 6. april 2020/30. september 2021.

60 Prop. 199 L (2012–2013) Lov om tjenestepensjon s. 48.

61 Finanstilsynets brev 23. mai 2013 er delvis referert i proposisjonen. Å bruke andre faktorer enn kjønn i premietarifferingen «ville skape store utfordringer». Det ville «for alle praktiske formål [være] umulig å nyttiggjøre seg i tarifferingen informasjon om at en forsikret har flyttet fra én tarifferingskategori til en annen, tatt høyere utdanning i moden alder eller skiftet yrke fra arbeidsmiljøutsatt tungarbeider til funksjonær.»

62 «Som skadeforsikring regnes forsikring mot skade eller tap av ting, rettigheter eller andre fordele eller forsikring mot erstatningsansvar eller kostnader, samt ulykkesforsikring, sykeforsikring og annen personforsikring som ikke er livsforsikring», se forsvl. § 7-1 første ledd annet punktum.

vedtak 1/2004 fra Klagenemnda for likestilling og bekreftet i diverse proposisjoner fra Finansdepartementet senere. Forbudet stemmer med EUs direktiv 2004/113/EF.

Det er uheldig at forbudet ikke fremkommer uttrykkelig av forsikringsvirksomhetsloven, ikke minst siden teksten i § 7-5 kan gi et annet inntrykk av hva som gjelder.

Såfremt samtlige norske forsikringsselskaper overholder forbudet, hvilket det er grunn til å tro at skjer, reduseres problemet med antiseleksjon,⁶³ siden man ikke kan oppnå lavere premie på grunn av kjønn i et annet selskap. Problemet reduseres ytterligere der bruk av andre faktorer påvirker risikovurderingen i samme retning som kjønn ville ha gjort. I bilforsikring er kjørelengde, biltype og motorstørrelse gode eksempler på slike faktorer. Fordi de legger vekt på individuelle kjennetegn ved en person og ikke kjønn, er bruk av slike faktorer mindre problematiske fra et likestillingsperspektiv.

- b. I livsforsikring er det ikke tillatt å bruke kjønn som faktor i private og frivillige forsikringer utenfor arbeidsforhold. Forbudet gjelder først og fremst for individuelle forsikringer, men vil også få anvendelse på kollektive forsikringer der medlemmene selv melder seg inn i ordningen og betaler premien. Forbudet er kommet til uttrykk i lovteksten i forsvl. § 3-4 annet punktum. Forbudet stemmer med EUs direktiv 2004/113/EF.

Det er uheldig at formuleringen av forsikringsvirksomhetsloven § 3-4 medfører at forbudsbestemmelsen i annet punktum fremstår som et unntak, når hovedregelen også i livsforsikring er at kjønn ikke kan anvendes som faktor ved fastsettelse av premier mv.

Det er grunn til å tro at forbudet i praksis overholdes av forsikringsselskapene. Selskapenes behov for å unngå antiseleksjon må her løses gjennom helseundersøkelser og eventuell kartlegging av andre risikofaktorer ved avtaleinngåelsen.

- c. I livsforsikring er det fortsatt tillatt å bruke kjønn som faktor i kollektive forsikringer i arbeidsforhold. Dette følger av forsvl. § 3-4 første punktum. I praksis omfatter dette forsikringer i henhold til

63 Om antiseleksjon som problem i forsikring, se foran avsnitt 6.3.2.

foretakspensjonsloven, innskuddspensjonsloven og tjenestepensjonsloven. Slike forsikringer vil oppfylle lovens vilkår om at «kjønn er en bestemmende faktor ved beregningen av risiko, og dette er basert på relevante og nøyaktige aktuarmessige og statistiske data».

Det er uheldig at det ikke er gjennomført slike utredninger som Finansdepartementet varslet i 2013.⁶⁴ Samtidig viser det arbeid som er utført i forbindelse med diverse lovproposisjoner de siste 20–25 år at kjønnsnøytrale premier og ytelser vil kreve en fullstendig omlegging av det regelverket vi har i dag, med betydelige økonomiske og administrative konsekvenser. En slik omlegging har det hittil ikke vært politisk støtte for å gjennomføre.

6.4 Avslutning

Fremstillingen foran i punkt 6.2 viser at vi har lovgivning som skal sikre mot kjønnsdiskriminering i de forsikringsproduktene som forsikringsnæringen tilbyr. Samtidig er lovgivningen formulert slik at det tilsynelatende er mulig å omgå disse reglene på en relativt enkel måte, selv om dette neppe er en aktuell problemstilling.

Også når det gjelder premieberegningen for forsikringsprodukter viser fremstillingen i punkt 6.3 at vi er kommet langt med hensyn til å sikre at den ikke baserer seg på kjønn og slik sett virker kjønnsdiskriminerende. Prinsippet om ikke-kjønnsbaserte premier hos oss hviler tungt på EU-retten og utviklingen der. Samtidig er det interessant å merke seg hvor tilfeldig prinsippet om ikke-kjønnsbaserte premier er kommet til uttrykk i lovgivningen vår. Og fortsatt er det på et viktig område – de arbeidslivsrelaterte forsikringene – slik at prinsippet om kjønnsnøytrale premier ikke gjelder. Lovgiver har her prioritert beregningstekniske og næringsmessige hensyn.

Lik premie for kvinner og menn for samme forsikringsprodukt er en god regel. Samtidig kan likhetstanken komme i konflikt med tradisjonelle beregninger av forholdet mellom risiko og premie og føre til anti-seleksjon og et forsikringsmarked som ikke fungerer. I noen grad er det

64 Se ovenfor avsnitt 6.3.13 ved notene 59 og 60.

mulig å unngå dette ved å legge vekt på andre faktorer enn kjønn ved premieberegningen. Fremstillingen viser at dette nok lar seg gjøre ved individuelle forsikringer, der det nettopp er mulig å ta større hensyn til individuelle forhold som er relevante for vedkommende forsikringstaker. I kollektive forsikringer, som er det vi ofte møter i arbeidslivsrelaterte pensjonsforsikringer, er problemene betydelig større. Her har lovgiveren kapitulert for de forsikringsøkonomiske realiteter, og godtatt at kvinner – i realiteten arbeidsgiveren – må betale høyere premier enn menn for å oppnå samme utbetalinger som menn i sin levealder. Alternativet er en fullstendig omlegging av hvordan slike forsikringer organiseres, med de betydelige administrative kostnader dette ville medføre. På dette området har derfor økonomiske hensyn fremdeles sterkere gjennomslag enn likestillingshensyn.

Litteratur

- Bull, Hans Jacob. *Forsikringsrett*. Universitetsforlaget, 2008.
- NOU 1983: 56 *Lov om avtaler om personforsikring*.
- NOU 1987: 24 *Lov om avtaler om skadeforsikring (skadeforsikringsloven)*.
- NOU 1994: 6 *Private pensjonsordninger*.
- NOU 2001: 27 *Om kjønnsnøytralitet i pensjonsordninger i privat sektor*.
- Wilhelmsen, Trine-Lise. «Forsikringsselskapenes kontraheringsplikt». *NFJP* nr. 59 (1995).
- Wilhelmsen, Trine-Lise. «Forsikringsselskapenes kontraheringsplikt – nye regler eller keiserens nye klær». *Tidsskrift for erstatningsrett, forsikringsrett og trygderett* (2018) s. 7–36. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3378-2018-01-02>.
- Wilhelmsen, Trine-Lise. «Kjønn som faktor ved beregning av forsikringspremie – forholdet mellom forsikringsvirksomhetsloven og likestillingsloven». *Tidsskrift for Erstatningsrett* (2005) s. 123–156. DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9545-2005-02-03>.

